

PRINCIPES VAN RESPONSIBLE RESEARCH AND INNOVATION (RRI - MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERZOEK EN INNOVATIE) TOEGEPAST OP HET ECOSYSTEEM VAN INNOVATIES OP HET VLAK VAN ONVERKOCHTE VOEDING

Rapport van het TRANSFORM-pilootproject van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Auteurs : Marzia Mazzonetto, Fabien Lambert, Maite
Debry (BE participation vzw)

TRANSFORM

Inhoud

1. TRANSFORM EN HET PILOOTKADER.....	3
1.1 HET TRANSFORM-PROJECT	3
1.2 HET EUROPEES KADER	3
1.3 HET BRUSSELS GEWESTELIJK INNOVATIEPLAN 2021-2027	3
2. DE STRATEGISCHE EN MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN HET PILOOTPROJECT	4
2.1. BRUSSEL: DE MAATSCHAPPELIJKE UITDAGING “GEZONDE VOEDING” EN HET SID “SOCIALE INNOVATIE ...”	4
2.2. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN HET PILOOTPROJECT	4
3. TRANSFORM: DOEL EN METHODOLOGIE VAN HET PILOOTPROJECTE.....	5
3.1. BEOOGDE DOELSTELLINGEN	5
3.2. METHODOLOGISCHE BENADERING EN GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING	6
3.3. UITVOERING VAN HET PILOOTPROJECT	7
4. ONVERKOCHTE VOEDINGSMIDDELEN: RESULTATEN VAN HET PARTICIPATIEPROCES.....	9
4.1. PERCEPTIE EN BEZORGDHEDEN	9
4.2. PERSPECTIEVEN EN IDEEËN	11
5. EERSTE LESSEN : BEPERKINGEN EN POTENTIEEL VAN DE OEFENING.....	12
5.1. CONTEXTELEMENTEN	12
5.2. DE UITDAGINGEN OM HET ENGAGEMENT VAN BEPAALDE ACTOREN TE VERKRIJGE.....	13
5.3. HET PROCES EN DE WERKFASEN	15
6. HET VERVOLG. TOEPASSINGEN VOOR DE OVERHEDEN EN VOORTZETTING VAN HET WERK	16
6.1. DE RIJKDOM VAN DE STEM VAN DE BURGER (EN DE BETROKKEN PARTIJEN).....	16
6.2. FACILITEREN : EEN ESSENTIËLE VOORWAARDE EN PROFESSIONEEL FIGUUR.....	17
6.3. INSTITUTIONELE VERANDERINGEN EN ENGAGEMENT.....	18
6.4. DE BURGER BETREKKEN: DE MOGELIJKE NIVEAUS	19
6.5. TOEGEVOEGDE WAARDE VAN HET TRANSFORM-PILOOTPROJECT EN PRAKTIJKEN VOOR BURGERPARTICIPATIE IN HET BHG.....	19
6.6. ENKELE IDEEËN VOOR MOGELIJKE R&I VOORTKOMEND UIT HET PILOOTPROJECT	20

1. TRANSFORM EN HET PILOOTKADER

1.1 Het TRANSFORM-PROJECT

Het TRANSFORM-project wordt gefinancierd in het kader van het Europese programma "Wetenschap met en voor de Samenleving" - Horizon 2020. Dit kadert in de slimme specialisatiestrategieën (RIS3) en wil praktijken voor burgerparticipatie introduceren in het bestuur van gewestelijke onderzoeken en innovaties. Tegenover duidelijke gedefinieerde maatschappelijke uitdagingen is het de ambitie om oplossingen met een sterke maatschappelijke legitimiteit dankzij de betrokkenheid van de stakeholders. Hierbij zijn drie Europese regio's betrokken: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) in België, Catalonië in Spanje en Lombardije in Italië.

1.2 HET EUROPEES KADER

Een **slimme regionale innovatie- en specialisatiestrategie (RIS3)** identificeert en kent prioriteiten toe aan economische vlakken, gebieden en activiteiten waarvoor de regio's een concurrentievoordeel hebben of het potentieel hebben om groei te creëren op basis van kennis. Zo wil men de economische transformatie versnellen die nodig is om de grote en dringende uitdagingen voor de maatschappij en het milieu aan te gaan (natuur en gebouwen). Sociale en organisatorische innovatie, innovatie op het vlak van de markt en dienstverlening of op basis van de praktijk speelt *een even belangrijke rol* in RIS3 als technologische innovatie op basis van wetenschappelijk onderzoek.

Idealiter wordt RIS3 ontwikkeld in samenwerking met verschillende types actoren die ook wel "quadruple helix" (4H) genoemd worden: bedrijven, universiteiten en onderzoeksinstituten, maatschappelijke organisaties en overheden. De samenwerking van de betrokken partijen en een samenwerkend leadership zijn de sleutelementen van de slimme specialisatiestrategieën.

1.3 HET BRUSSELS GEWESTELIJK INNOVATIEPLAN 2021-2027

In het BHG vormt de **RIS3** de basis van het nieuwe **Gewestelijk Innovatieplan** (GIP 2021-2027). Op basis van de RIS3 richt het gewest zich in de eerste plaats op een verbetering van de veerkracht en de welvaart van de Brusselse economie (duurzaamheid, kwaliteitsvolle jobs, het welzijn van de burgers). Dat gebeurt door bij te dragen aan de sociale en ecologische transitie via innovatieve oplossingen voor de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen.

Als we de algemene mondiale uitdagingen combineren met de huidige beleidsprioriteiten en -strategieën in het BHG, komen we tot **zes maatschappelijke uitdagingen** die bijzonder relevant zijn voor Brussel: 1) klimaat & energie, 2) optimalisering van hulpbronnen, 3) mobiliteit, 4) gezonde & duurzame voeding, 5) gezondheid & welzijn, 6) participatieve & inclusieve samenleving.

Op het snijvlak tussen de *maatschappelijke uitdagingen* en de *sterke punten van het Brusselse OOI-ecosysteem* kunnen **strategische innovatiedomeinen** (SID's) worden geïdentificeerd. Om de sterke punten van Brussel te bundelen, wordt de RIS3 gestructureerd volgens **1 transversale SID** (geavanceerde digitale technologieën & diensten) en **5 thematische SID's**: i) klimaat: klimaatrobuuste gebouwen en infrastructuur, ii) optimaal gebruik van de hulpbronnen, iii)

efficiënte en duurzame stedelijke stromen voor een inclusief beheer van de openbare ruimte, iv) gepersonaliseerde en geïntegreerde gezondheid en zorg, v) sociale innovatie, publieke innovatie en sociale inclusie. Deze thematische SID's vertegenwoordigen opportuniteiten op het vlak van innovatie voor de economische ontwikkeling van het BHG, met een concreet potentieel om de maatschappelijke uitdagingen mee te helpen beantwoorden.

2. DE STRATEGISCHE EN MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN HET PILOOTPROJECT

2.1. BRUSSEL: DE MAATSCHAPPELIJKE UITDAGING “GEZONDE VOEDING” EN HET SID “SOCIALE INNOVATIE ...”

De **maatschappelijke uitdaging** *Toegang tot gezonde en duurzame voeding* is een belangrijk punt in Brussel. Zowel de vraag naar voedingsmiddelen tegen een betaalbare prijs als de maatschappelijke verwachtingen (duurzaamheid, kwaliteit, gezondheid) nemen constant toe. Toch is de toegang tot kwaliteitsvoeding niet altijd evident: 1/3 van de Brusselaars heeft een inkomen onder de armoedegrens en 32.000 mensen moeten een beroep doen op voedselhulp.

Het **strategische innovatiedomein** *Sociale innovatie, publieke innovatie en sociale inclusie* wil de uitdaging van een inclusieve en participatieve maatschappij aangaan. Het wil een antwoord bieden op de uitdagingen die het gevolg zijn van ongelijkheid, uitsluiting en armoede door de actoren van de quadruple helix te mobiliseren en nieuwe vormen van innovatie te ondersteunen om de nadruk te leggen op de aspecten gebruikers-/klantgerichtheid. Dit SID bevat *sociale innovatie* als antwoord op opkomende of onvoldoende voldane sociale vraagstukken door bij de uitwerking van de innovatie de participatie van en in samenwerking met de actoren in de regio, met name de begunstigden, klanten, instanties, gebruikers, burgers) en nieuwe vormen van participatief en inclusief bestuur te integreren.

2.2. Maatschappelijke context van het pilootproject

Sociale innovaties die antwoorden bieden op het probleem van voedselarmoede zijn het resultaat van burgerinitiatieven in Brussel. Een van deze initiatieven wordt gekenmerkt door drie innovatieassen i) het wordt gecreëerd en gedragen door burgers die zelf het probleem van voedselarmoede hebben ervaren; ii) het biedt gezonde en duurzame voedselhulp door de herverdeling van onverkochte bioproducten en iii) kiest voor een democratisch bestuur met begunstigden en vrijwilligers in het beslissingsproces. Andere soorten innovaties (bv. Organisatorische) zijn ook meegenomen in de voedselhulp.

De structuren die een antwoord bieden op onzekerheid en armoede door voedselhulp te bieden, worden geconfronteerd met een technologische innovatie en een nieuwe speler: de "digitale apps". De "producenten" van onverkochte producten kunnen vandaag deze nieuwe mogelijkheid gebruiken om hun onverkochte voedingsmiddelen op de markt te brengen en de stroom ervan te bepalen.

Dit conflict tussen de actoren vindt deel zijn oorsprong in het Be Circular-programma van het Gewest. Dit programma wil innovatieve startups in de circulaire economie stimuleren en heeft een project gefinancierd waarmee het brede publiek op het einde van de dag onverkochte voedingsmiddelen van verschillende winkels kon aankopen. Deze producten werden op verschillende plaatsen in Brussel met bestelwagens verdeeld en wat overbleef, werd aan organisaties voor voedselhulp bezorgd. Bepaalde kleine voedselhulpspelers zagen hun bevoorrading meteen opdrogen en de grote spelers vreesden dat met deze trend voor onverkochte producten enkel “de onverkochte producten van de onverkochte producten” zouden overblijven voor de voedselhulp. In het BHG bestaat geen specifieke financiering voor voedselhulp. Tot slot moeten we erop wijzen dat de gewestregering heeft aangedrongen op overleg tussen de actoren, maar dat heeft geen resultaat opgeleverd.

Deze nieuwe digitale spelers die de stroom van onverkochte voedingsproducten valoriseren, hebben gezorgd voor een multidimensionale spanning in het ecosysteem. Volgens onze eerste analyse zijn er divergenties (maar ook convergenties) rond de *waarden* die de verschillende spelers voor de herverdeling van onverkochte voedingsmiddelen drijven, het *doel* van hun activiteiten, de *modaliteiten* voor het beheer van de stroom, het *doelpubliek*, de ingezette *middelen* en tot slot rond de definitie en de bepaling van de *doeltreffendheid*..

3. TRANSFORM: DOEL EN METHODOLOGIE VAN HET PILOOTPROJECTE

3.1. BEOOGDE DOELSTELLINGEN

TRANSFORM is het antwoord op een Europese aanbesteding met het doel "*de ontwikkeling van maatschappelijk verantwoord onderzoek en innovatie (RRI) binnen een regio te ondersteunen*". Door nieuwe bestuursvormen (engagement van de burgers en medewerking van de betrokken partijen) te introduceren, wil men een open, transparanter en democratischer onderzoeks- en innovatiesysteem opzetten en ontwikkelen in de regio's; duurzame veranderingen doorvoeren in de regionale organisaties die onderzoek en innovatie ondersteunen door de principes en methodes van RRI te integreren en tot slot ervoor zorgen dat onderzoek en innovatie beter beantwoorden aan de behoeften van de maatschappij.

- In het kader van dit Europese programma verwacht Innoviris, de publieke organisatie die onderzoek en innovatie financiert en begeleidt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en partner van het TRANSFORM-project het volgende:
- een methodologie voorstellen die gebaseerd is op RRI en die op verschillende niveaus van het onderzoeks- en innovatiesysteem (R&I) kan worden gebruikt, de ontwikkeling van beleidslijnen en strategieën (zoals RIS3, GIP en SID) tot de evaluatie van sociale en technologische innovaties binnen een ecosysteem;
- de toegevoegde waarde bewijzen van participatieprocessen het engagement van de betrokken partijen en de overdracht van kennis om elk type R&I te faciliteren en

- verrijken, en meer bepaald het openbare beheer, van de selectie tot de evaluatie van R&I-projecten en de ondersteuning ervan;
- Innoviris mogelijke tools aanreiken om ecosystemen voor innovatie te identificeren en te begeleiden in het kader van een Slimme Specialisatiestrategie.

3.2. Methodologische benadering en geïnformeerde toestemming

Het TRANSFORM-pilootproject stelde drie methodologische keuzes voor. 1. Onverkochte voedingsmiddelen worden geanalyseerd als een stroom waar verschillende actoren een invloed op uitoefenen en die mogelijkheden biedt voor allerhande innovaties. 2. Verantwoord onderzoek en innovatie wordt hier vertegenwoordigd door een inclusieve benadering van de betrokken partijen (inclusief de burgers) aan de hand van participatieve workshops en een “gemeenschappelijke” workshop. 3. De stroom van onverkochte voedingsmiddelen wordt geanalyseerd binnen een ecosysteem van innovatie. Die kan gedefinieerd worden als een *"evoluerend geheel van actoren, activiteiten en tools, instellingen en pertinente relaties voor de innoverende prestaties van een actor of geheel van actoren"*.¹

Het TRANSFORM-pilootproject heeft vervolgens de tools voor het engagement van de burgers (*citizen engagement*), dialoog met de verschillende actoren (*multi-stakeholders dialogue*), delen van bestaande kennis en ontwikkelen van gemeenschappelijke kennis toegepast. Deze tools zijn uitstekend geschikt voor de analyse van een ecosysteem van innovatie: ze helpen bij het ontdekken van percepties en posities, negatieve gebeurtenissen en voordelen (bestaande en potentiële), evenals perspectieven (oplossingen in de vorm van mogelijke innovaties) binnen het ecosysteem en in dt geval ook binnen het ecosysteem van onverkochte voedingsmiddelen in het BHG.

De toegepaste benadering moet kunnen herhaald worden voor alle ecosystemen van innovaties, verschillende soorten innovaties en op hun co-existentie eenzelfde ecosysteem enerzijds, en anderzijds gebruikt door niet alleen de openbare gewestelijke instanties voor onderzoek en innovatie maar ook door andere al dan niet openbare spelers.

De ethische behandeling van de participatie in dit proces is geformaliseerd. Aan het begin van elke workshop en elk onderhoud werd aan de deelnemers gevraagd om een geïnformeerde toestemming te ondertekenen dat nauwkeurige informatie bevat over het onderwerp en de doelstellingen van de activiteit. Er werd uitdrukkelijk vermeld dat participatie vrijwillig is en dat de deelnemers vrij waren zich op ieder ogenblik terug te trekken zonder dat ze daarvoor een reden moesten opgeven. Met dit formulier gaven de deelnemers hun toestemming voor audio- en/of video-opnames van de focusgroep of het onderhoud, voor het gebruik van de resultaten voor onderzoeksdoeleinden – met inbegrip van anonieme citaten – en voor de opslag van de gegevens gedurende vijf jaar. Alle gegevens werden geanonimiseerd verwerkt.

¹ GRANDSTRAND & HOLGERSSON in *The innovation ecosystem explained*: artikel op de website Talent Garden gevonden op het internet op 17 januari 2022: <https://talentgarden.org/en/innovation/the-innovation-ecosystem-explained/>

3.3. UITVOERING VAN HET PILOOTPROJECT

Het TRANSFORM-pilootproject voor de stroom van onverkochte voedingsmiddelen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd tussen november 2021 en oktober 2022 in **vijf fasen** uitgerold.

FASE 1: de context van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen in Brussel leren begrijpen: november 2021 tot februari 2022

Tijdens de eerste fase wilden we onverkochte voedingsmiddelen leren begrijpen, dit beschouwen als een stroom waarbij verschillende soorten actoren betrokken zijn en om zowel het kader als de factoren te integreren.

Het ecosysteem is complexer dan het lijkt door de actoren en wordt gekenmerkt door allerhande frequente innovaties. Naast de “evidente” spelers (van wie de strategieën binnen elke groep sterk kunnen verschillen), zoals de “producenten” van onverkochte voedingsmiddelen, de sector van voedselhulp, de “innoverende startups” en hun digitale apps en de verschillende begunstigden-gebruikers-klienten, zijn ook andere types betrokkenen. Bijvoorbeeld de openbare diensten, zoals de FOD Financiën via twee fiscale omzendbrieven of de gemeenten via directe initiatieven. Of bijvoorbeeld een privé stichting (Stichting 4Wings) die financiële ondersteuning biedt aan innoverende projecten die een mensen in moeilijkheden toegang geven tot gezonde voeding. Naast de “evidente” en meer zichtbare, want “technologische” innovaties (digitale apps), kent het ecosysteem ook maatschappelijke innovaties (vzw NoJavel!), organisatorische innovaties (project Dream), marktinnovaties (vzw FruitCollect ofl’lilot) en innovaties op het vlak van dienstverlening (vzw NoJavel! of Cultureghem).

De rijkdom van het ecosysteem op het vlak van betrokken partijen, circuits en gebruikers van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen, innovaties die deze circuits en gebruikers met zich meebrengen, de vragen die ze stellen of de conflicten die opduiken, evenals de oplossingen en innovaties die nog niet zijn onderzocht of ontdek, verdienen een diepgaande studie (die buiten het kader van dit project valt).

Deze eerste kennis werd verworven dankzij een "desk research", ontmoetingen met waarnemers en actoren van het ecosysteem en een lezing van de literatuur en standpunten inzake de stroom van onverkochte voedingsmiddelen. Ons pilootproject heeft verschillende categorieën van actoren geïdentificeerd die essentieel zijn in het ecosysteem:

1. De "producenten van de stroom": producenten, groothandelaars en kleinhandelaars van voedingsmiddelen;
2. De “tussenpersonen van de stroom” tussen de bronnen van de onverkochte voedingsproducten en de begunstigden; deze tussenpersonen moeten ingedeeld worden in twee subgroepen: de privé zonder winstoogmerk (vzw) en de privé met winstoogmerk (startup die onverkochte voedingsmiddelen verkoopt via digitale apps);
3. De “burgers-gebruikers” die in twee subgroepen vallen: gebruikers van digitale apps en gebruikers van voedselhulp (de realiteit blijkt labieler te zijn);
4. De "overheid" op verschillende bestuursniveaus en met verschillende rollen;
5. De waarnemers en de experts van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen.

FASE 2: participatieve workshops (per categorie van actoren): maart tot juni 2022

De tweede fase bestond uit het organiseren van afzonderlijke participatieve workshops met alle betrokken groepen van actoren. Dit is een typische benadering als er verschillende actoren

betrokken zijn: onder meer potentiële spanningen tussen verschillende groepen van actoren kunnen daardoor beter worden beheerd, in dit geval tussen de “tussenpersonen” (met en zonder winstoogmerk). Deze workshops werden opgebouwd rond typische activiteiten van “discussiegroepen” (*focus group*), waardoor de werkelijke visie geregistreerd kon worden, evenals ervaringen, gewoontes en moeilijkheden, voordat wordt overgegaan naar de identificatie van mogelijke ideeën en visies voor de toekomst.

De volgende participatieve workshops werden georganiseerd:

- burgers: vier workshops met de gebruikers van digitale apps voor de verkoop van onverkochte voedingsmiddelen (Too Good To Go; Phoenix; Happy Hours Market);
- gebruikers: groepsgesprekken met de klanten/gebruikers van de sociale kruidenier;
- privé tussenpersoon zonder winstoogmerk: workshop met vertegenwoordigers van vzw's die voedselhulp met onverkochte voedingsmiddelen bieden voor mensen in armoede;
- overheid: workshop met vertegenwoordigers van lokale en gewestelijke overheden die betrokken zijn bij armoedebestrijding, circulaire economie en financiering van onderzoek.

Om verschillende redenen (die we verder zullen behandelen) was het niet mogelijk om voldoende vertegenwoordigers van de “producenten” van onverkochte voedingsmiddelen samen te krijgen. We hebben dit gecompenseerd door individuele gesprekken met vertegenwoordigers van distributeurs en detailhandelaars (Färm, Sequoia, Bio c'Bon). Dezelfde oplossing werd gekozen voor de vertegenwoordigers van de twee digitale apps op de Brusselse markt: Too Good To Go en Happy Hours Market. Tot slot werd ook een individueel onderhoud georganiseerd met een hybride initiatief voor logistieke steun bij de ophaling van onverkochte voedingsmiddelen (Dream) die bedoeld zijn voor de voedselhulp. Ook met waarnemers en experts werden gesprekken gevoerd.

Na deze tweede fase waren de volgende actoren bevraagd:

- vijftig burgers (mannen en vrouwen);
- zes vertegenwoordigers van lokale en gewestelijke openbare diensten en financieringsinstellingen;
- vijftien vertegenwoordigers van lokale organisaties (vzw's);
- vertegenwoordigers van innovatieve startups;
- vertegenwoordigers van de distributiesector (kleinhandel en supermarkten);
- experts inzake circulaire economie en voedselhulp.

FASE 3: Analyse van de workshops: juli tot september 2022

Van alle workshops en gesprekken werd een geluidsopname en een volledige transcriptie gemaakt. Vervolgens werden deze transcripties gecodeerd en geanalyseerd met behulp van MaxQDA, een programma voor de verwerking van kwalitatieve gegevens. Er werd gekozen voor een open en evolutieve codering om de rijkdom van de gesprekken met de participanten niet te laten verloren gaan. De codering werd dus progressief uitgewerkt: een eerste coderingsblad werd ontworpen op het einde van fase 1 en werd aangevuld tijdens fase 2 (workshops) en fase 3 (analyse van de workshops). Voor de gegevensverwerking werden een open codering en gestructureerde analyse toegepast. Met dit soort analyse kunnen alle pertinente resultaten uit de raw data worden gehaald en kunnen bovendien belangrijke punten worden geïdentificeerd die eerst niet in overweging werden genomen. Tot slot werden de samenvattingen die tijdens de

workshops door een externe waarnemers- werden opgesteld, gebruikt om de analyse ter controle te valideren.

Uit de derde fase kwamen de perceptie en standpunten rond onverkochte voedingsmiddelen naar boven door de identificatie van de mogelijke divergenties en convergenties tussen de groepen van actoren en door het schetsen van mogelijke oplossingen. Hierbij willen we benadrukken dat enerzijds de uitwerking van deze mogelijke oplossingen tot concrete innovaties uitging van de ontwikkeling van een langer co-development process (meerdere partijen) en anderzijds dat de beoogde innovaties het gevolg zouden zijn van de verschillende categorieën die gevaloriseerd zijn door de slimme innovatie- en specialisatiestrategie van het Gewest (RIS3), met name: sociale innovatie, organisatorische innovatie, markt- en dienstinnovatie en innovatie op basis van de praktijk en technologische innovatie. We willen ook benadrukken dat de kennisbehoeften werden uitgedrukt.

FASE 4: Gemeenschappelijke workshop (alle types actoren): oktober 2022

De vierde fase was waarschijnlijk de moeilijkste, gezien het spanningsveld tussen voedselhulporganisaties enerzijds en digitale apps anderzijds. Voor deze fase werd in oktober 2022 een workshop georganiseerd met alle categorieën van betrokkenen. Dat op zich is al een positief resultaat.

Deze “gemeenschappelijke” workshop was gericht op twee aspecten:

1. de geïdentificeerde gemeenschappelijke punten en mogelijke oplossingen oplist en samen bespreken;
2. samen voorstellen ontwikkelen voor de eventuele volgende processtappen.

FASE 5: Analyse van het proces, de resultaten en aanbevelingen: oktober 2022

De vijfde fase werd afgesloten met de analyse van het proces en de resultaten en door de formulering van aanbevelingen voor het openbaar financieringssysteem van onderzoek en innovatie. Deze fase wordt neergelegd in onderhavig rapport.

4. ONVERKOCHTE VOEDINGSMIDDELEN: RESULTATEN VAN HET PARTICIPATIEPROCES

4.1. PERCEPTIE EN BEZORGDHEDEN

Grondige kennis van het onderwerp

Via hun dagelijks leven, hun beroep of maatschappelijk engagement zijn de gebruikers goed op de hoogte van de uiteenlopende bronnen van onverkochte voedingsmiddelen. Ze situeren de bronnen zowel in de keten van productie tot distributie ("lokale producenten, voedingsindustrie") als in hun diversiteit binnen de distributie ("alle winkels die gespecialiseerd zijn in voeding", "de markt", ...).

Het feit dat de gebruikers een app gebruiken voor de verkoop van onverkochte producten, betekent niet dat ze geen weet hebben van organisaties die voedselhulp bieden aan mensen die daar nood aan hebben. Soms noemen gebruikers initiatieven die de kennis van het ecosysteem

verrijken door de ontwikkeling van “laterale projecten “(geen strikte verkoop en geen strikte voedselhulp) rond onverkochte voedingsmiddelen en met een sociaal en/of cultureel en/of ecologisch aspect.

Verschillende nuances van “nood”

Gebruikers van apps zeggen dat ze (erg) bewust zijn bij het kopen van onverkochte voedingsmiddelen via deze apps: ze kiezen voor kleinere hoeveelheden of een lagere kwaliteit van voedingsmiddelen die via de voedselhulp zouden geschonken kunnen worden aan “mensen die er meer nood aan hebben dan zijzelf”.

Toch bevestigen verschillende app-gebruikers dat hun voeding anders zou zijn als deze apps niet zouden bestaan. Ze zouden dan bijvoorbeeld niet in staat zijn om regelmatig bioproducten, vis of vlees te kopen. Bepaalde gebruikers hebben een laag inkomen maar zeggen dat ze niet in een situatie zitten waarbij een beroep moet worden gedaan op voedselhulp. "Voor dezelfde prijs producten van betere kwaliteit eten, duidelijk. Dus kwaliteit. Bijvoorbeeld met (de app) eet ik veel meer vis dan vroeger. Vanzelfsprekend met een korting van -50%. Vaak is het ook bio. En mijn derde punt: voeding ontdekken waarvan ik vroeger nooit had gedacht die te kopen”.

Ethiek en rendabiliteit

In verschillende workshops en voor verschillende groepen van actoren was het realiseren van financiële voordelen door de verkoop van onverkochte voedingsmiddelen een vraag met een ethisch aspect: "er zijn steeds meer privé bedrijven die zich op de markt van onverkochte voedingsmiddelen gooien en daar voordeel uit halen. Daar kunnen ethische en morele vragen bij gesteld worden”.

Parallel hiermee wordt de economische dynamiek van innovatie die vertaald wordt in de oprichting van nieuwe bedrijven en het creëren van nieuwe en mogelijk vaste banen zowel door de gebruikers als de overheid gewaardeerd: "consumptie via deze bedrijven doet deze bedrijven groeien en zorgt ervoor dat mensen een baan hebben. Dat zorgt voor een sneeuwbaaleffect en zorgt er uiteindelijk voor dat zich daarrond een economie kan ontwikkelen”.

Transversale factoren

Onverkochte voedingsmiddelen is een hybride kwestie dat vanuit verschillende perspectieven en standpunten kan worden bekeken die voor dezelfde actor tegenstrijdig kunnen blijken. Onverkochte voedingsmiddelen hebben zowel een sterk ecologisch aspect (verspilling van eten wordt beschouwd als verspilling van hulpmiddelen) als een enorm maatschappelijk aspect (voedselhulp als laatste redmiddel).

Het beheer van onverkochte voedingsmiddelen lijkt complex voor overheden die er (enkel) voor zover dit binnen hun functie past en erg fragmentarisch mee bezig zijn. Hun vertegenwoordigers zijn zich daarvan bewust en vinden dat op een bepaalde manier jammer. De tussenpersonen zonder winst oogmerk en de overheden stellen echter vast dat verenigingen voor voedselhulp niet over een specifieke openbare financiering beschikken. Talrijke initiatieven voor voedselhulp hebben het moeilijk om hun activiteiten te bestendigen en dat wordt ook gezien door de burgers

en de andere groepen van actoren. Voor privé actoren (apps) wordt de onzekerheid van de structuren beschouwd als een commerciële kans en hun activiteit wordt beschouwd als een bijdrage tot het beheer van voedsel dat anders zou verspild worden. "Er zijn heel wat supermarkten die niet met deze organisaties samenwerken omdat de vrijwilligers niet elke dag langskomen, niet alles meenemen, met een eigen wagen komen of zonder auto en met boodschappentassen. Omdat het om vrij grote hoeveelheden gaat, kunnen vrijwilligers vaak slechts de helft recupereren".

De app-gebruikers zijn zich bewust van deze complexiteit en die van hun acties. Ze kopen onverkochte voedingsmiddelen omdat "dit goed is voor de planeet", maar ook omdat dit interessant (of een oplossing) is voor hen. Ze steken niet weg dat het gebruik van deze apps (soms) meer beantwoordt aan een individuele nood dan aan de bredere behoefte van de maatschappij of de planeet.

Tot slot vermelden de gebruikers ook dat het gebruik van de apps bij een deel van de bevolking kan beantwoorden aan een modeverschijnsel en kan leiden tot overconsumptie en overproductie. "Er wordt meer gekocht, maar er is ook de vraag of we op een bepaalde manier de industrie of de supermarkten de toelating geven dat ze verder kunnen blijven kopen, produceren en overproduceren. Dat is als zeggen 'neen, dat is goed, we kijken er later naar' dus wordt overconsumptie voor een stuk goedgekeurd. Zo kan men dus een verkeerde boodschap sturen. Door verspilling te bestrijden, geven we de tegengestelde boodschap aan de industrie 'dit is goed, doe maar verder, het wordt toch verkocht".

4.2. PERSPECTIEVEN EN IDEEËN

Paradoxaal genoeg uit de overgrote meerderheid van de app-gebruikers de wens dat onverkochte voedingsproducten in de toekomst zouden verdwijnen (of op zijn minst sterk zouden verminderen). Deze wens gaat vaak samen met een andere: dat niemand een beroep zou moeten doen op voedselhulp.

De gebruikers van de sociale kruidenier bevestigen daarentegen dat onverkochte voedingsmiddelen van cruciaal belang zijn: "ze weten niet echt wat het is om nauwelijks eten te hebben, om het financieel moeilijk te hebben, om zich dingen te ontfemen die men zich net zou moeten ontfemen. Wie zegt dat onverkochte voedingsmiddelen niet nodig zijn, hebben het nooit meegemaakt, ze weten niet wat het is. Er zijn mensen die de weg kennen, net zoals ik de weg kende voor ik moeder werd".

Om de hoeveelheid onverkochte voedingsmiddelen te verminderen stellen de app-gebruikers acties op verschillende niveaus voor. De vermindering van het aanbod of een betere afstemming van vraag en aanbod, een beperking van de keuze aan producten, een beperking of verbod op de import van voedingsmiddelen, een beter voorraadbeheer en een aanpassing van de vervaldatum zijn slechts enkele voorbeelden. De overheid wordt uitgenodigd om daarvoor wettelijke, fiscale (belasting op onverkochte voedingsmiddelen) of zelfs repressieve (boetes op onverkochte voedingsmiddelen) en innovatieve (coördinatie van de productie) te gebruiken.

Deze gebruikers vergeten de consumptiefase niet en stellen essentiële acties op het vlak van onderwijs en scholing voor. Het gaat om “anders leren consumeren”, “verspilling te beperken”, de voorkeur te geven aan voedingsmiddelen die “lokaal, weinig grondstoffen verbruiken en budgetvriendelijk” zijn. Het gaat om weer “tijd hebben om te koken” en “gezonde, lokale en onbewerkte voedingsmiddelen” te leren bereiden.

En als er toch onverkochte voedingsmiddelen overblijven? Een app, ja, "maar niet voor het geld". Een app voor de burger, de wijk, om te geven, te delen en samen eten te bereiden. De idee van een gemeenschappelijke keuren komt ook terug omdat een aantal begunstigden van voedselhulp niet beschikken over een kookmogelijkheid.

En als er onverkochte voedingsmiddelen zouden zijn? Ook hier vraagt de overgrote meerderheid van de app-gebruikers dat de overheid optreedt. Een "Minister van voeding" en een openbare dienst die elke dag een lijst opstellen van onverkochte producten, voor de verdeling volgens prioriteiten zorgen, te beginnen bij de meest behoeftigen, en erover te waken dat de verdeling – op lokaal vlak door de verenigingen – volgens de regels verloopt, zonder gevaar voor de gezondheid en zonder risico op verspilling of verlies. "Beginnen bij de mensen die er het meeste nood aan hebben, dan zou men zeker zijn dat de verdeling rechtvaardig en ethisch gebeurt".

5. EERSTE LESSEN : BEPERKINGEN EN POTENTIEEL VAN DE OEFENING

5.1. CONTEXTELEMENTEN

Om lessen te kunnen trekken uit het participatieproces van het pilootproject en de mogelijke volgende stappen voor te stellen, moeten drie contextelementen vermeld worden.

Het eerste element dat niet uit het oog mag worden verloren, heeft te maken met de internationale situatie en meer bepaald de gevolgen van de oorlog in Oekraïne. Die heeft geleid tot een inflatie van de energie- en voedselprijzen die direct impact heeft op het budget van de burgers en nog meer op het budget van gezinnen met een laag inkomen. Verenigingen die actief zijn op het vlak van voedselhulp zien opnieuw een toename van het aantal vragen om hulp en tegelijk een afname van het beschikbare volume aan onverkochte voedingsmiddelen. De situatie kan verschillend zijn voor de verschillende bevoorradingsketens en/of de grootte van de organisatie, maar toch is deze trend merkbaar bij alle Brusselse actoren voor voedselhulp.

Het tweede element is het bestaan van een conflict tussen de tussenpersonen met winst oogmerk (digitale apps die onverkochte voedingsmiddelen verkopen) en de tussenpersonen zonder winst oogmerk (vooral de verenigingen voor voedselhulp). We hebben eerder al de oorsprong en de termen van deze spanning in het ecosysteem verklaard. Gedurende het participatieproces was deze spanning duidelijk merkbaar, vooral voor de actoren die er direct bij betrokken zijn.

Dit conflict – en de aard of de omvang van de bijbehorende dimensies en waarden – heeft waarschijnlijk ook gevolgen op het institutionele engagement van bepaalde groepen van actoren

(de "producenten" van de stroom aan onverkochte voedingsmiddelen en vooral de grote groepen voor voedselverdeling) of op het engagement van bepaalde particuliere actoren (met name bepaalde politieke en openbare actoren binnen het Gewest en enkele bijbehorende actoren).

Het derde element heeft te maken met de finale herziening van de "Good Food-strategie" van het BHG. Ook hier hebben dezelfde politieke en openbare actoren binnen het Gewest erg veel interesse getoond voor het pilootproject en de resultaten – waarbij de kwestie van onverkochte voedingsmiddelen essentieel was – maar zeggen ze te druk bezig te zijn met deze is herziening op eraan me te werken en/of hebben ze ons te kennen gegeven dat de kwestie van onverkochte voedingsmiddelen pas later zal behandeld worden in het kader van deze "Good Food-strategie".

5.2. DE UITDAGINGEN OM HET ENGAGEMENT VAN BEPAALDE ACTOREN TE VERKRIJGE

Het engagement van de betrokken partijen is vanzelfsprekend een noodzakelijke voorwaarde om een participatieproces tot een goed einde te brengen dat de principes volgt van maatschappelijk verantwoord onderzoek en innovatie (RRI) en achteraf kan resulteren in een co-development proces. In het kader van het proces dat in Brussel werd uitgevoerd, werd het engagement van bepaalde betrokken partijen niet institutioneel verworven en voor anderen werd dit engagement uiteindelijk wel verkregen, maar werd dit niet meteen verworven.

1. De "producenten" van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen

De partij "producenten van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen" – vooral de grote voedingsdistributiebedrijven – heeft zich niet institutioneel geëngageerd. Deze betrokken partij werd uitgenodigd via COMEOS; de Belgische beroepsfederatie van handel en diensten, heeft een commissie voor de "Food supply chain". Er werd ook rechtstreeks een uitnodiging gestuurd naar de belangrijkste voedingsdistributiebedrijven - Carrefour, Delhaize en Colruyt – waarbij vooral gekeken werd naar de verantwoordelijken voor "Stakeholder Management" en/of "Sustainability" en/of "Corporate Social Responsibility".

Ondanks een voorstelling per telefoon en per mail van het project, het gevolgde proces en de doelstellingen en ondanks een bevestigde belangstelling hebben de institutionele vertegenwoordigers van deze betrokken partij uiteindelijk hun medewerking afgezegd, zowel voor de specifieke workshop voor elke groep als voor de gemeenschappelijke workshop. De opgegeven redenen hebben vooral te maken met agendaconflicten en/of werklast.

De verklaring van dit non-engagement wordt hier in de vorm van hypothesen gegeven.

Volgens indirecte waarnemers is de verklaring deels te zoeken in de beperkte omvang van deze teams in bedrijven; teams die een brede waaier aan taken en aanvragen moeten verwerken. In het geval van de beroepsfederatie kan de verklaring gezocht worden in het vertrek en de vervanging van de persoon die verantwoordelijk was voor "Sustainability" en de commissie "Food supply chain".

Een andere verklaring kan deels gevonden worden in het conflict tussen een tussenpersoon met winstoogmerk (een "startup" die gefinancierd wordt door Be Circular van het BHG en een digitale

app voorstelt voor de aankoop van onverkochte voedingsmiddelen) en de tussen personen zonder winstoogmerk (verenigingen voor voedselhulp), wat de “producenten” in een delicate positie brengt tussen verkoop en/of schenking van de onverkochte voedingsmiddelen; tussen de vraag naar rendabiliteit en/of maatschappelijk engagement in het kader van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Hier moet wel de nuance aangebracht worden dat twee distributeurs werken onder verschillende namen; sommige zijn onder direct beheer, andere zijn onder franchise en geven in dat geval hun franchisenemers een bepaalde vrijheid bij het beheer van de onverkochte voedingsmiddelen.

Een derde verklaring kan worden gevonden in het vertrouwelijke karakter van commerciële strategieën en daardoor van gegevens over onverkochte voedingsmiddelen. Dergelijke verklaring bleek uit een Franse studie en bij het bespreken van hun methode stellen de auteurs het volgende vast: "Een andere moeilijkheid is dat de verliezen en verspilling van voedsel vaak ofwel onvoldoende gecommuniceerd ofwel onvoldoende geïdentificeerd of gemeten worden door de actoren. De bedrijven en distributeurs die over de beste kennis op dit vlak beschikken, zijn inderdaad weinig bereid om hun gegevens te delen omdat zij die als vertrouwelijk beschouwen (mogelijkheid om informatie te geven over het concurrentievermogen van de onderneming of om aanleiding te geven tot “kwaadwillige communicatie”).”²

Rekening houdend met deze vaststelling werd vooraf uitdrukkelijk aangegeven dat bij een participatieproces geen kwantitatieve informatie (volume of waarde van de onverkochte voedingsmiddelen in het algemeen of per keten) of informatie over de strategie van deze distributeurs zou worden gevraagd.

2. Bepaalde betrokken “Gewestelijke overheden ”

Twee contextelementen lijken een belangrijke rol te hebben gespeeld voor het relatief zwakke engagement van twee Gewestelijke ministerkabinetten en een openbare instelling die van deze ministers afhangt.

Het eerste element houdt verband met de afronding van de "Good Food-strategie" waar het team rond "voeding" van het betrokken cabinet bij betrokken is en waardoor het, ondanks de interesse voor de kwestie van onverkochte voedingsmiddelen, niet mogelijk was om adviseurs vrij te maken voor een engagement in het participatieproces, meer bepaald om mee te werken aan de specifieke workshop voor “openbare diensten” en voor de gemeenschappelijke workshop op het einde.

Het tweede element is het conflict tussen de startup en de verenigingen. Voor deze twee types actoren is het politiek aanspreekpunt deze twee kabinetten. Door dit conflict hebben deze twee kabinetten een bemiddeling voorgesteld en gefinancierd die volgens welingelichte bron nog niet tot een oplossing heeft geleid.

² "Pertes et gaspillages alimentaires : l'état des lieux et leur gestion par étapes de la chaîne alimentaire" : studie voor ADEME uitgevoerd door Income Consulting – AK2C ; ADEME, Mei 2016.

Ook hier werd rekening gehouden met deze situatie. De organisatoren van het participatieproces hebben uitdrukkelijk gepreciseerd dat het participatieproces niet zou leiden tot een “tweede” bemiddeling, noch tot een “beschuldiging” van eender welke actor. Het proces was gericht op de aandacht voor de wereld van de betrokken partijen, het identificeren van convergenties om de werking en/of de doeltreffendheid van het ecosysteem te verbeteren en de meerwaarde van dergelijk inclusief en participatief proces te benadrukken voor het bestuur van het gewestelijk systeem voor onderzoek en innovatie.

3. *Bepaalde "erg fragiele openbare" betrokkenen*

Aan het begin van het proces werden uitnodigingen gestuurd naar verenigingen voor voedselhulp om vertegenwoordigers van hun begunstigen mee op te nemen in het proces. Wetende dat deze betrokken partij en de medewerking aan het proces erg gevoelig kan liggen, heeft het organisatieteam om dit tijdens fase 1 te documenteren³ om rekening te houden met de ervaringen van deze specifieke groep en aangepaste modaliteiten voor deelname voor te stellen.

Er werden meer dan tien organisaties verschillende keren aangeschreven om in contact te kunnen komen met hun gebruikers, met respect voor de werking van de verenigingen en hun gebruikers, hun precaire situatie en eventuele taalbarrières. De meeste verenigingen gaven een negatief of zelfs geen antwoord. Na enkele discussies bleef een vereniging terughoudend omdat dit proces te veel lijkt op een tevredenheidsenquête, terwijl een andere erg open stond en voorstelde om de begunstigen te ontmoeten bij hun te ontmoeten. Deze gesprekken zijn goed verlopen en waren verhelderend voor de rest van het proces.

5.3. HET PROCES EN DE WERKFASEN

Door het participatieproces te splitsen in vijf fasen, werd het potentieel duidelijk: eerst in het kader van het ecosysteem (conflict) van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen in Brussel, vervolgens in de mogelijke toepassing op andere ecosystemen voor innovatie (door openbare diensten of door andere actoren) en tot slot in de resultaten die verkregen zijn door het engagement van de burgers.

De eerste fase, waarbij de stroom van onverkochte voedingsmiddelen werd bestudeerd, is nodig voor een betere kennis en begrip van de context waarin de RRI wordt uitgevoerd. De tweede fase van participatiewerkshops per type betrokken partij is van fundamenteel belang: deze configuratie maakte open en vrije gesprekken “onder gelijken” mogelijk, waarbij soms gefundeerde en opbouwende kritiek werd gegeven op de interne denkprocessen binnen de groep actoren. De derde fase was gewijd aan de analyse van de specifieke workshops voor elke groep actoren en leidde tot een “gemeenschappelijk discours” tussen de betrokken partijen, de ontdekking van convergenties en tot slot de definitie van “verstandhouding” rond het ecosysteem en de mogelijkheden voor de toekomst. De vierde fase bracht alle betrokken partijen samen en is ook van essentieel belang omdat ze uitnodigt tot het delen van kennis en gedachten over

³ "L'expérience de l'aide alimentaire ; quelles alternatives ? " Rapport d'une recherche en croisement des savoirs ; ATD Quart Monde, Fédération des Services Sociaux et Université Catholique de Louvain ; 2019

mogelijke innovaties in het ecosysteem om zo de kwaliteit van het antwoord op maatschappelijke behoeften te verbeteren.

Na afloop van het proces bleek het engagement van de burger positief te zijn. De meeste deelnemers gaven aan dat ze iets bijgeleerd hadden, dat ze tijdens hun medewerking aan de workshops andere standpunten ontdekt hadden en dat ze graag willen meewerken aan de volgende stappen in het proces. De burgers hebben standpunten, verwachtingen, schetsen en oplossingen gegeven om de *actoren van de quadruple helix te betrekken bij de verschillende soorten innovaties* (maatschappij, organisatie, markt en dienst, praktijk en technologie).

6. HET VERVOLG. TOEPASSINGEN VOOR DE OVERHEDEN EN VOORTZETTING VAN HET WERK

6.1. DE RIJKDOM VAN DE STEM VAN DE BURGER (EN DE BETROKKEN PARTIJEN)

Het proces en de gebruikte organisatietool zijn erg doeltreffend gebleken om de waarde naar voren te brengen van het engagement van de burgers en de actoren voor een ecosysteem van innovatie en, in dit geval, voor een ecosysteem dat spanningen tussen innovatietypes vertoont.

Op basis van deze ervaring moet het proces uit minstens vijf gestructureerde fasen bestaan.

Fase 1: analyse van het ecosysteem

Tijdens fase 1 werden de types actoren, hun actiekader en de belangen geïdentificeerd. De analyse wil de betrokken partijen integreren voor, na en lateraal van het geanalyseerde ecosysteem, met bijzondere aandacht voor “nieuwe” of “vergeten” betrokken partijen. De actiekaders zijn gedefinieerd op de belangrijkste assen: juridisch, financieel, technologisch, operationeel, relationeel, cultureel. De belangen doen geen afbreuk aan de waardesystemen en verschillende concepten van doeltreffendheid die daaruit voortvloeien.

Het is niet nodig om een expert te zijn in het ecosysteem na fase 1, maar wel om een algemeen begrip te hebben van de kaders van de actoren en hun logica binnen het ecosysteem. Dit algemene begrip is momenteel erg beperkt bij de openbare diensten van het Gewest die de R&I financieren, zoals tijdens de workshop met de openbare diensten werd aangegeven door een vertegenwoordigster van een van deze diensten.

Fase 2: participatieworkshop en/of onderhoud per type van actoren

Tijdens fase 2 werd elke groep actoren apart gehoord. De gekozen tool is de tool die het best geschikt is om met vertrouwen, vrij, open en creatief te kunnen spreken. Tijdens deze fase is het ook belangrijk de vermelde beperkingen en onbenutte kansen voor elk type van actoren te ontdekken.

De onderhouds- en organisatietechnieken zijn van essentieel belang. Om te kunnen slagen moet deze fase geleid worden door een professional.

Fase 3: analyse van fase 2

De samenvattingen van de workshops en/of gesprekken zijn verwerkt via een open structuuranalyse of een ander soort analyse waarmee men de vragen, standpunten, perspectieven of oplossingen kan achterhalen die eerst niet in overweging werden genomen. Deze fase wil licht werpen op de divergenties, de convergenties en geschetste innovatiemogelijkheden. Neutraliteit en objectiviteit van de analyse zijn een must.

Fase 4: participatieve workshop met alle betrokken partijen

Tijdens fase 4 werden de analyseresultaten van fase 3 voorgelegd aan alle betrokken partijen: divergenties, convergenties, vermelde beperkingen en onbenutte kansen. Tijdens deze fase speelt de organisatie een erg belangrijke rol. De eerste gemeenschappelijke workshop met de verschillende actoren is vooral een gelegenheid om de dynamiek – die een impact kan hebben op de volgende stappen - te observeren en te begrijpen. Een voorbeeld: tijdens de gemeenschappelijke workshop rond het pilootproject over onverkochte voedingsmiddelen (op 4 oktober 2022) werd duidelijk dat het voor een eventueel volgend co-development process nodig zou zijn om technieken te voorzien die alle actoren de mogelijkheid bieden om vrij te kunnen blijven spreken. Tijdens deze workshop werden in groepjes gewerkt: de vertegenwoordigers van de verenigingen namen veel ruimte in beslag tijdens de discussies, beschouwden zich als “experts” in de materie en namen een schoolse houding aan tegenover de burgers die zo niet de kans kregen om hun mening te zeggen.

Fase 5: opstellen van innovatietrajecten

Hoewel dit niet binnen de scope van het TRANSFORM valt, kan de gemeenschappelijke workshop een goed vertrekpunt zijn voor het samenvoegen van ideeën of gedeelde oplossingen. Fase 5 (buiten scope van het TRANSFORM-pilootproject) kan gewijd zijn aan het opstellen van innovatietrajecten. Idealiter wordt dit traject opgesteld volgens de technieken van “co-construction of innovation”. De convergenties en divergenties begrijpen en noteren is een onmisbare stap om beperkingen op te heffen, kansen te benutten, zich te baseren op convergenties en eventueel divergenties te overbruggen. Fase 5 eindigt met de definitie van mogelijke en gewenste innovatietrajecten.

6.2. FACILITEREN : EEN ESSENTIËLE VOORWAARDE EN PROFESSIONEEL FIGUUR

Binnen dergelijk participatieproces is de figuur en de rol van facilitator van essentieel belang. De facilitator moet neutraal zijn, niet uit de wereld van de overheid, academisch onderzoek of het bedrijfsleven komen. Deze neutraliteit maakt het mogelijk de nodige afstand te bewaren tegenover de functionele logica en gedragslogica en tegenover de belangen van de betrokken partijen. Zowel de afstand als de empathie tegenover alle standpunten zijn cruciaal om de partijen los te maken van hun operationele kaders en denkwijzen. Neutraliteit, afstand en

empathie worden ook (erg) positief ervaren door de burgers: ze kunnen hun mening als “gewone burger” geven, als dusdanig erkend worden en zonder enige band met eender welke “autoriteit” (publiek, intellectueel of economisch).

Een *conditio sine qua non* om dit type proces tot een goed einde te brengen, is dat de facilitator een professional is. Het moet iemand zijn die zowel en participatief proces als de facilitatie kan opstellen als zich kan aanpassen aan de verschillende betrokken partijen om zo hun inclusie te garanderen. Daarvoor moet de facilitator beschikken over bepaalde competenties op het vlak van facilitatie, collectieve intelligentie en beheer van mogelijke incidenten.

6.3. INSTITUTIONELE VERANDERINGEN EN ENGAGEMENT

Structurele integratie van het engagement van de burgers en van de dialoog met “nieuwe” betrokken partijen kan institutionele aanpassingen vergen binnen het geweststelsel voor onderzoek en innovatie.

De Raad voor het Wetenschapsbeleid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd opgericht door de ordonnantie van 10 februari 2000. De Raad adviseert de Gewestregering bij de voorbereiding van het wetenschappelijk beleid en formuleert adviezen en aanbevelingen op vraag of op eigen initiatief. De RWBBHG telt 20 leden, waarvan 10 vertegenwoordigers van universiteiten en hoger onderwijs in het Gewest. De 10 andere leden vertegenwoordigen de werknemers- (5) en werkgeversorganisaties (5).

Binnen de Raad voor het Wetenschapsbeleid worden vier institutionele evoluties voorgesteld:

- Een erg gespecialiseerde expertise integreren op het vlak van engagement van de burger en de betrokken partijen enerzijds en maatschappelijk verantwoord onderzoek en innovatie anderzijds;
- Een permanente vertegenwoordiging integreren van “nieuwe” betrokken partijen (organisaties van de burgermaatschappij) die actief zijn op het vlak van maatschappelijke uitdagingen en strategische innovaties die geïdentificeerd zijn in het Gewestelijk Innovatieplan;
- Een tijdelijke vertegenwoordiging integreren van “nieuwe” betrokken partijen die actief zijn op de vlakken die behandeld worden in de specifieke R&I-programma's voor de duur van deze programma's;
- Een jaarlijks advies opstellen over de evolutie van de integratie van RRI-principes en het engagement van de betrokken partijen in de door Innoviris gevoerde programma's en binnen de instellingen voor universitair en hoger onderwijs in het Gewest;

Binnen Innoviris,

- Binnen elk groot steunprogramma voor R&I een financiering voorzien om het engagement van de burger en de betrokken partijen op te nemen via een onafhankelijke externe expert;

- Binnen elk klein steunprogramma voor R&I de verplichting voorzien om de impact van de innovatie na te gaan binnen de betrokken ecosystemen; hiervoor moet een methodologische gids worden opgesteld.

6.4. DE BURGER BETREKKEN: DE MOGELIJKE NIVEAUS

De participatieve workshops die in het kader van dit pilootproject werden gehouden, hebben de verschillende betrokken partijen de kans gegeven om zich concreet uit te spreken over hun ervaringen, binnen de abstractie van principes en waarden, binnen de vragen om kennis en binnen de soms erg precieze schetsen van oplossingen.

Al deze meningen kunnen ook geanalyseerd worden volgens de niveaus waarop het proces zou kunnen worden uitgevoerd binnen de dynamiek van innovatie.

Het blijkt dat dit type proces zich aan het begin van de dynamiek situeert door het definiëren van de richting voor nieuw onderzoek, innovatie en toepassingen. In een verdere stap kan ditzelfde type proces samen met onderzoek en het concept van innovatie worden toegepast. In opnieuw een verdere stap blijft dit een operationele stap in een situatie van spanningen rond een innovatie. In dit geval verzet de burger zich niet tegen de innovatie, integendeel. In de eigen, soms moeilijke, situatie of in de nog moeilijker situatie van diegenen die nood hebben aan onverkochte voedingsmiddelen om iets te eten te hebben, is de innovatie aanvaardbaar, maar is winst op de onverkochte voedingsmiddelen onaanvaardbaar.

Het engagement van de burgers en de klassieke en nieuwe betrokken partijen kan dus een positieve invloed hebben op alle niveaus van de onderzoeks- en innovatiedynamiek.

6.5. TOEGEVOEGDE WAARDE VAN HET TRANSFORM-PILOOTPROJECT EN PRAKTIJEN VOOR BURGERPARTICIPATIE IN HET BHG

Bepaalde openbare diensten in BHG passen reeds participatieprocessen op verschillende niveaus toe door vooral de academische sector en de privé sector daarbij te betrekken. Innoviris, de partner bij het TRANSFORM-project, beschikt met name over de financieringslijn *Co-Creation* – gericht op projecten om de stedelijke veerkracht te versterken – waar actoren van de quadruple helix actief bij betrokken zijn. Het TRANSFORM-pilootproject heeft niet de ambitie om deze opmerkelijke initiatieven te vervangen of te herhalen, maar wel om de draagwijdte ervan eventueel te vergroten.

De methodologie die is toegepast in het pilootproject rond onverkochte voedingsmiddelen kan gebruikt worden (en het is ook wenselijk dat dit gebeurt) op verschillende niveaus van R&I, met name bij de definitie van de RIS3 en dus van het Gewestelijk Innovatieplan. De maatschappelijke uitdagingen van het huidige plan zijn bijvoorbeeld gedefinieerd met een erg kleine participatie van de burgermaatschappij, aan de hand van een online-enquête waaraan weinig mensen hebben deelgenomen.

De hier voorgestelde methodologie biedt eveneens de mogelijkheid om een van de belangrijkste beperkingen van projecten zoals Co-Creation op te heffen, namelijk, zoals aangegeven door het agentschap, het feit dat het vooral gaat om onderzoekservaringen die, hoewel ze nieuwe kennis aanbrengen, vaak zonder gevolg blijven als de financiering wordt stopgezet. Het begrip van de complexiteit van een ecosysteem (van innovaties) en de actoren, uitgevoerd als actie voorafgaand aan de financiering van enig onderzoek of innovatie, zorgt voor een exponentiële toename van het blijvend karakter en van de kwaliteit daarvan omdat het beter is aangepast aan de noden van de maatschappij en alle actoren.

Tot slot bieden het TRANSFORM-pilootproject en de methodologie het voordeel (en het belang) dat de actoren van de “quadruple helix” werkelijk worden meegenomen en betrokken. Ondanks de moeilijkheden om de privé sector van de “producenten” van onverkochte voedingsmiddelen te betrekken, heeft de methodologie er toch toe geleid dat enkelen van hen konden worden betrokken, evenals andere actoren uit de privé sector, zoals digitale apps. Dit *simultane engagement* van alle partners van de “quadruple helix” is nieuw, voor zover wij weten. Bij de meeste initiatieven voor engagement van verschillende partijen die momenteel in het BHG lopen, is de privé sector vaak afwezig in de zeldzame gevallen waarin de burgermaatschappij wordt betrokken, terwijl de burgermaatschappij afwezig is terwijl ze universitair onderzoek of commerciële innovaties ondersteunen..

6.6. ENKELE IDEEËN VOOR MOGELIJKE R&I VOORTKOMEND UIT HET PILOOTPROJECT

Hoewel het co-development process van ideeën en oplossingen, dat kan groeien uit het TRANSFORM-pilootproject rond onverkochte voedingsmiddelen, door Innoviris als buiten de scope van dergelijk agentschap wordt beschouwd – dat meer verankerd is in de klassieke steunmechanismen voor R&I, waarbij ideeën doorgaans worden uitgewerkt en voorgesteld door universiteiten of bedrijven/spin-offs om vervolgens te worden gefinancierd – moet worden vermeld dat vanuit Europees standpunt co-development centraal staat in de werking van R&I en dus beschouwd wordt als iets dat moet worden ondersteund door organisaties die onderzoek financieren (*Research Funding Organisations, RFOs*).

Het is voor een RFO als Innoviris dus belangrijk om de mogelijkheden van dergelijk proces te observeren en te analyseren om zo de geschikte onderwerpen voor een of meer oproepen voor onderzoeks- en innovatieprojecten te bepalen. Het pilootproject rond onverkochte voedingsmiddelen heeft een aantal uitdagingen, noden en onbenutte kansen naar voren gebracht. Kunnen die vertaald worden naar onderzoeksvragen, waardoor een innoverende benadering nodig is om een of meer oplossingen voor een probleem te vinden of waarvoor meer academisch onderzoek nodig is om de gegevens te verzamelen die nodig zijn om een beleid op wetenschappelijke basis te voeren?

We besluiten dit rapport met enkele stimulerende ideeën die blijken uit het proces en die volgens ons een positief antwoord bieden op deze vraag. Bepaalde ideeën geven bovendien de

toegevoegde waarde dat het engagement van meerdere partijen nodig is om een probleem op te lossen:

- Er is een reëel gebrek aan kennis over de huidige hoeveelheden van onverkochte voedingsmiddelen in het BHG, evenals over de oorsprong, het (mogelijke) gebruik, (mogelijke) waarde en (mogelijke) bestemming. Dit kan het onderwerp vormen van innoverende onderzoeksprojecten waar idealiter de “producenten” uit de privé sector bij worden betrokken.
- Als het engagement van de “producenten” van de stroom van onverkochte voedingsmiddelen onmogelijk of te beperkt zou zijn, kan de wetenschappelijke analyse van de “status” van de onverkochte voedingsmiddelen in Brussel bijvoorbeeld het onderwerp zijn van een participatief wetenschappelijk project (*citizen science*) – gevoerd door universitaire onderzoekers om de wetenschappelijke waarde te garanderen – in samenwerking met gebruikers, digitale apps en verenigingen. Het combineren van bevoorradings- en consumptiegegevens kan al bijdragen tot het verzamelen van betrouwbare gegevens over dit onderwerp, zelfs zonder de medewerking van de “producenten” uit de privé sector.
- Alle initiatieven, al dan niet met steun van het BHG, menen een fundamentele bijdrage te kunnen leveren door het beheren van de onverkochte voedingsmiddelen. Zoals we hebben gezien, beantwoorden ze inderdaad aan de verschillende noden van de inwoners. Ongeacht of ze al dan niet gefinancierd moeten worden, werd nooit de werkelijke impact (economisch, sociaal en ecologisch) van deze initiatieven geëvalueerd. Een dergelijke evaluatie kan leiden tot verschillende onderzoeken in verschillende wetenschappelijke domeinen. Deze evaluatie kan ook gebeuren via een multidisciplinair onderzoek waarmee kan worden nagegaan wat de impact is van het beheer van onverkochte voedingsmiddelen op het voorkomen van onzekerheid of armoede in het BHG (essentiële factor voor het Gewest); op de kwaliteit van de voeding en de gezondheidstoestand van de meest gevoelige bevolkingsgroepen (zonder de impact op hun kinderen te vergeten en o.a. de kwaliteit van hun schoolcarrière); op de financiële toestand van openbare en privé operatoren (betaling van de huur, gezondheidszorg, dagelijkse facturen budgetten van gewest en gemeenten voor sociale hulp); op de mobiliteit en stedenbouw (transport van goederen, efficiëntie van logistieke stromen),
- Tot slot bleek uit de workshop voor overheidsdiensten het gebrek aan middelen, tijd en ervaring bij elke dienst of agentschap voor het uitvoeren van een analyse van een ecosysteem en/of een participatieproces en/of een transversale evaluatie (bijvoorbeeld economisch, sociaal en ecologisch) in haar verantwoordelijkheden en/of acties (o.a. financiering, vergunningen enz.). Het is echter niet uitgesloten dat andere openbare diensten beschikken over deze noden. In dit geval kan het zin hebben een onderzoek te voeren met het oog op organisatorische innovaties binnen de openbare sfeer om zo deze interventies algemeen efficiënter te laten verlopen.

This report was funded by the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of BE participation asbl, member of the TRANSFORM consortium, and can in no way be taken to reflect the views of the European Commission.

www.transform-project.eu

 [@TRANSFORM_eu](https://twitter.com/TRANSFORM_eu)

 Supporting the development of territorial Responsible Research and Innovation

 TRANSFORM project

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the grant agreement N° 872687

www.transform-project.eu

  [@TRANSFORM_eu](https://twitter.com/TRANSFORM_eu)

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the grant agreement N° 872687

